

ISSN 2076-1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська Академія наук

Гілея

*Науковий вісник
збірник наукових праць*

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 98 (№ 7)

Київ – 2015

Збірник засновано 2004 року. Вихід з друку – щомісячно**Фахове видання**

з філософських, політичних наук затверджено наказом Міністерства освіти і науки України
№ 747 від 13 липня 2015, з історичних наук постановою президії ВАК України: № 1-05/3 від 14 квітня 2010 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію (перереєстрацію) друкованого засобу
масової інформації: серія КВ № 19946 – 9746 ПР від 31 травня 2013 року

Друкується за рішенням:

Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 12 від 25 червня 2015 р.); Президії ВГО Української Академії Наук (протокол № 15-06-25 від 25 червня 2015 р.)

Збірник входить до міжнародної індексації**Рецензенти:**

Панчук М. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Степико М. Т., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)
Онищенко І. Г., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)

Шеф-редактор:

Андрущенко В. П.,
д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України,
акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Головний редактор:

Вашкевич В. М.,
д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Співредактори:

Акопян В. Г.,
д-р філос. наук, ст.н.с.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Кивлюк О. П., д-р філос. наук, ст.н.с.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Муляр В. І.,
д-р філос. наук, проф. (Україна, Житомир)
Предборська І. М.,
д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)

Відповідальний секретар:

Халамендик В. Б.,
д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Редакційна рада:

Андрущенко В. П., д-р філос. наук, проф.,
член – кор. НАН України, акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Євтух В. Б., д-р іст. наук, проф.,
член-кор. НАН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Зеленков А. І., д-р філос. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Колесник В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України
(Україна, Київ)
Мирзаханян Р., д-р іст. наук, проф. (Армєнія, Єреван)
Михальченко М. І., д-р філос. наук, проф., член-кор. НАН України
(Україна, Київ)
Рафальський О. О., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Солдатенко В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України
(Україна, Київ)

Редакційна колегія:**З історичних наук:**

Войцєхівська І. Н., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)
Гончар Б. М., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

Дробот І. І., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Журба М. А., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Лазько Г. Г., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)
Михайлюк В. П., д-р іст. наук, проф. (Україна, Луганськ)
Стоян Т. А., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Чернега Л. М., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Шаповал Ю. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

З філософських наук:

Абасов А. С., д-р філос. наук, професор (Азербайджан, Баку)
Базалук О. О., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)
Бєх В. П., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Воронкова В. Г., д-р філос. наук, проф. (Україна, Запоріжжя)
Герасимова Е. М., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Гарбар Г. А., д-р філос. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Жадько В. О., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Жижко Т. А., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Куцєпал С. В., д-р філос. наук, проф. (Україна, Полтава)
Миколайчук А., д-р хабілітований, проф. (Польща, Познань)
Онішко О. Ф., д-р техн. наук, професор (Україна, Київ)
Тєслав С., д-р філос. наук, проф. (Польща, Бидгощ)
Уваркіна О. В., д-р філос. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Яшанов С. М., д-р пед. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

З політичних наук:

Андрусиниш Б. І., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Балабанов К. В., д-р політ. наук, проф. (Україна, Маріуполь)
Варзар І. М., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Войналович В. А., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Іванов М. С., д-р політ. наук, проф. (Україна, Миколаїв)
Кізіма С. А., д-р політ. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Котигоренко В. О., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Крась І., д-р хабілітований, проф. (Польща, Чєнстохов)
Лапіна С. В., д-р соц. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)
Макаренко Л. Л., д-р пед. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Остапенко М. А., д-р політ. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Римаренко С. Ю., д-р політ. наук, проф. (Україна, Київ)
Савєльєв В. Л., д-р іст. наук, проф.
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)
Срогєшу Т., д-р хабіліт., проф. (Польща, Чєнстохов)

Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 98 (7). – 432 с.

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем інформаційної цивілізації, що формується. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

УДК [130.2:572]:316.613.434

Слюсар В. М.,
кандидат філософських наук, доцент, докторант,
Житомирський державний університет ім. Івана Франка
(Україна, Житомир), vadniksl@ukr.net

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «НАСИЛЛЯ»: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Поставлена мета: розглянути різні аспекти визначення поняття «насилля», що здійснюється у предметному полі соціальної філософії. Вказано на «пастки», в які можуть заходити дискусії стосовно визначення поняття «насилля»: пастки іншого тлумачення, скандалізації, інфляції, моралізування, нормалізування, біофобії, надособистісного, редукційна пастка. Для потрактування поняття «насилля» у статті застосовано субстанційний підхід. Визначено, що насилля є суспільним відношенням, в якому одні індивіди чи соціальні групи та класи застосовують до інших примус. Особливістю насилля є його спрямованість на волю об'єкта та завдання чи загроза завдання фізичної, психічної чи моральної шкоди. Передумовою насилля є сила, яка діє і стигматизується у суспільній свідомості як насилля лише за певних умов. Насилля є поняттям другого порядку, яке визначає характер діяльності індивіда у суспільстві, який фіксує грань «необхідного» та «небажаного».

Ключові слова: насилля, сила, агресія, примус, субстанційний підхід.

Соціально-політичні, економічні, культурні процеси, об'єднані глобальною перспективою, позначаються пошуком світової людської спільноти методів співпраці, які характеризуються корисністю, взаємною вигодою. Ці методи нівелюють застосування прямих форм насилля, у т.ч. війни. Значною мірою це зумовлено переосмисленням цінностей, яке відбулося після II Світової війни, яка поставила під загрозу саме існування людства. Але практика політичного життя, особливо в останні роки, коли ставиться під сумнів легітимність міжнародних інституцій, покликаних зберігати мир на планеті, доводить неспроможність людської спільноти дати адекватні відповіді на спалахи агресивності та насилля, терор, війни. У гуманітарних науках здійснюється велика кількість досліджень, присвячених різним аспектам вияву насилля. Цікаво, що у соціальній філософії існує значна частина наукових розвідок щодо виявлення умов та причин насилля, увага акцентується переважно на практиці насилля, але при цьому поза увагою залишається саме насилля як соціальне явище, його сутнісні характеристики. Саме такий аспект цієї проблеми дозволяє, визнаючи насилля онтологічною ознакою соціального життя, зосередити увагу не стільки на спробах або запереченні насилля як такого, або його виправданні (напр., революційне насилля), скільки на методах його подолання та запобігання. Актуалізується проблема визначення насилля та виявлення його сутнісних ознак.

До проблеми визначення поняття «насилля» у філософських розвідках, присвячених як власне проблемам існування та реалізації насилля соціального феномену, так і супутнім проблемам (війни, терору, примусу) зверталася низка зарубіжних та вітчизняних науковців. Зокрема, проблема насилля розкрита в енциклопедичних статтях В. Нестеренка, Є. Плімака, М. Степанянца та ін. Спроба здійснення системного підходу до визначення поняття «насилля» здійснено у колективних монографіях «Насилля: тенденції, структури, проблеми аналізу» (за ред. В. Гайтмейера та Г.-І. Зьофнера), «Міжнародний довідник з насилля» (за ред. В. Гайтмейера та Дж. Хейгана), «Насилля: міждисциплінарний довідник» (за ред. К. Гудеуса та М. Кріст). Насилля як фактор еволюції, його роль в історії, терпимість та ненасилля аналізує В. Красіков, насилля як фактор історичного процесу – Р. Ібрагімов, насилля

на сучасному етапі розвитку суспільства у контексті цивілізаційних перспектив – П. Імбуш. Зміст та форми насилля, а також роль волі як його інструменту в контексті дослідження проблем війни розглядає Г. Гофмайстер. В. Денісов досліджує соціологію насилля, А. Дмитрів та І. Залісін – економічне, політичне, соціокультурне та психологічне коріння насилля, Я. Гілінський – форми соціального, а Я. Ф. Реєтсма – фізичного насилля. Взаємовідношення агресивності людини та насилля розкривають К. Валь та А. Налчаджян. Д. Норт порівнює особливості здійснення насилля у «природних» суспільствах та суспільствах відкритого доступу.

Проблема насилля досліджується і вітчизняними науковцями. Насилля як предмет філософських рефлексій розкрито у працях В. Остроухова. Особливості здійснення насилля у XX столітті та аналіз сучасних пошуків шляхів його подолання є предметом монографії П. Сауха «XX століття. Підсумки». Різні аспекти вияву соціального насилля розглядаються і в дисертаційних дослідженнях українських філософів, зокрема їх авторами осмислено роль насилля під час воєн в історично-цивілізаційному зрізі (В. Мандрагеля), насилля в інформаційному суспільстві (Д. Метілка), проаналізовано форми політичного насилля (А. Боброва).

Метою статті є аналіз розроблених у сучасній соціальній філософії підходів до визначення поняття «насилля», застосовуючи субстанційний підхід визначити основний зміст та атрибути насилля як соціального феномену.

Проблема насилля є об'єктом дослідження багатьох гуманітарних наук. Утім висхідним моментом для кожної наукової розвідки цього спрямування є визначення поняття «насилля», про що свідчить значна кількість теорій щодо його тлумачення і розуміння, при чому низка соціально-філософських, антропологічних та психологічних теорій саме насиллю надають вирішальну роль в історичних процесах. Поняття «насилля» трактується у філософських науках, по-перше, як невинуватене, несправедливе використання сили для вирішення певних соціальних завдань, що зазвичай призводить до перекручення поставлених (навіть благородних) цілей і мети, а, по-друге, як примус (дія), до якого вдається особа, група, держава для досягнення поставлених цілей; це використання сили пов'язане з прямим заподіянням фізичного, психічного чи морального збитку іншій особі або державі чи погрозою такого заподіяння [1, с. 114]. Насилля постає особливим видом впливу людини на людину, метою якого є спонукання об'єкта впливу до визначеної поведінки, до певних дій [16, с. 18]. Насилля не можна зводити лише до комплексу відповідних дій суб'єкта, що мають негативний характер, передусім це соціокультурний феномен, який, за визначенням В. Денісова, виступає у якості трансісторичної форми соціального життя, всезагального модусу існування людства [3, с. 43]. Воно має на меті «забезпечення, захоплення й утримання політичної влади та економічного панування, набуття і збереження незалежності й суверенітету, різного роду прав і привілеїв, задоволення територіальних та інших претензій, обмеження інтересів протилежної сторони, нав'язування будь-кому своєї волі» [2, с. 6–7]. Такий підхід дозволяє трактувати насилля як феномен, іманентно присутній у багатьох соціальних процесах, і який виконує як деструктивну, так і конструктивну функцію.

Насилля можна розглядати як «суспільне відношення, в ході якого одні індивіди (групи людей) за допомогою зовнішнього примусу, який ставить під загрозу життя, підкорюють собі інших, їх здібності, виробничі сили, власність» [10, с. 14]. На примусі та спрямованості на волю наголошує В. Красіков, який визначає насилля як «безпосереднє фізичне чи психічне протиборство, взаємодія, що примушує, прямий чи дистанційний контакт між основними учасниками зшибки тіл та волю» [4, с. 19]. Акцентуючи на інструменталістській ролі насильства українські та російські філософи в другій половині ХХ ст. звужували і суб'єкт насилля до класу чи групи. Так, у «Філософському словнику» за редакцією В. Шинкарука, насилля розуміється застосування будь-яким суспільним класом чи соціальною групою примусу щодо інших груп чи класів [12, с. 412]. Це визначення певною мірою повторює запропоноване Є. Плимаком у «Філософській енциклопедії» за редакцією Ф. Константінова [7, с. 551]. Утім, у «Філософському енциклопедичному словнику» за редакцією В. Шинкарука В. Нестеренко розглядає поняття «насилля» поза класово-груповим контекстом і не як примус, а як силу, спрямовану передусім проти свободи [5, с. 408]. Зміст поняття насилля визначає примус основним інструментом реалізації цього соціального феномену.

Важливим для потрактування поняття «насилля» є субстанційний підхід, який продовжуючи класичну традицію наукового мислення, проголошує основоположним принципом розуміння об'єкта наукового пізнання як стійкої сутності, зведення багатоманітності й мінливості властивостей до постійного, відносно сталого і постійно існуючого означення. Складовими субстанційного підходу є визначення сутності та атрибутів, тобто виявлення із множини форм і властивостей предмета дослідження його незмінних сутностей і характерних ознак. Це реалізовується, по-перше, методом здійснення субстанційного визначення на основі принципу сходження від абстрактного до конкретного; по-друге, здійснення аналізу форм через попереднє встановлення змістовного зв'язку, констатацію відповідності форми сутності предмета; по-третє, розкриття сутнісних характеристик предмета дослідження «у чистому вигляді», незалежно від темпоральних та атрибутивних ознак його форм. Особливістю субстанційного підходу також є аналіз предмета у якості його самопричинності, визнання того чи іншого фактору реальності в якості причини самого себе (субстанції) [8, с. 192]. Відтак, складовою субстанційного підходу для аналізу насилля є здійснення субстанційного визначення самого поняття «насилля», тобто визначення його сутнісних характеристик, притаманних цьому явищу поза часом та незалежно від особливостей його вияву у конкретному історичному соціумі, насилля не як результату впливу комплексу факторів, а як самопричинне явище. За цим підходом можна визначити суть насилля як сили, спрямованої проти свободи індивіда. Такий зміст дозволяє пояснити різні форми насилля як відкриті та приховані, агресивні та неагресивні, а також виявити насилля як саму дію, так і як загрозу її застосування. Як зазначає український філософ В. Остроухов, насилля – це конкретно-історичний феномен, оскільки в кожен історичну епоху воно мало окрім загальних властивостей ще й власні функції та специфіку [6, с. 6]. Субстанційний підхід, з одного боку, дозволяє не звужувати суб'єктність насилля, а, з іншого боку, аналізуючи його модули,

тлумачити насилля як соціальний феномен, онтологічну засаду соціального буття, що зводить дискусію про етичне маркування насилля та про його легітимізацію у площину вияву конкретних форм насилля (етичних, правових, психо-фізіологічних тощо). Атрибутами насилля є примус, соціальна стигматизація, нанесення фізичної, психічної чи / та моральної шкоди.

В. Гайтмейер та Дж. Хейген вказують на такі «пастки», в які можуть заходити дискусії стосовно визначення поняття «насилля»: відбувається зайве індивідуалізування, патологізування та біологізування, залишаючи поза увагою комплексні соціальні зв'язки (пастка іншого тлумачення); воно окреслюється за допомогою сенсаційного лексикону за темою насилля, що розповсюджується у засобах масової інформації (пастка скандалізації); також насилля відчувається скрізь у буденності (пастка інфляції); утверджуються дискурси стурбованості за схемами «злочинець – жертва», «добрий – злий» (пастка моралізування); насилля, яке вчиняється деякими групами тлумачиться як нормальний та природний розвиток (пастка нормалізування); пропонується надзвичайно спрощене пояснення комплексного насилля (редукційна пастка) [15, с. 21]. У той же час К. Валь застерігає від пастки біофобії, коли аналізуються передусім соціальні фактори і конструкції, залишаючи поза увагою біологічні основи та біопсихологічні механізми агресії [17, с. 13]. А українські філософи О. Шморгун та І. Бойченко вказують на абсолютизацію ролі індивідуального та надіндивідуального для стримування агресивної природи людини у теорії суспільного договору Т. Гоббса та Ж.-Ж. Руссо, де проголошується, що для стримування агресивних інстинктів людей доводиться апелювати до божественної сутності правителя та його моральних, інтелектуальних та духовних атрибутів, відтак насилля з боку правителя обмежене певним свідомим сутнісним началом, яке не дозволяє йому «нерозумно» застосовувати карально-примусові функції держави [13, с. 140]. Таким чином, цей підхід виявляє пастку надособистісного та віри в раціональне.

Вивчення змісту поняття насилля передбачає розгляд його співвіднесення із поняттями «агресія» та «сила». У своїх попередніх дослідженнях ми уже аналізували роль і місце агресії у здійсненні насилля. Зокрема було зазначено, що за наявності багатьох підходів до визначення понять «насилля» і «агресія» можна концептуально виділити спільну для першого (як соціального феномену та характеру соціальних відносин) і другого (як моделі поведінки) характеристику, яка полягає у заподіянні чи загрозі заподіяння суб'єктом фізичної чи психічної шкоди об'єкту, на який спрямована дія [9, с. 77–78]. Власне, агресія – це один із способів здійснення насилля, але не кожна форма агресії є насиллям. До насильницьких можна віднести лише інструментальні, яким притаманне використання усвідомлюваних дій, що причиняють шкоду об'єкту. А насилля, у свою чергу, є невід'ємним від агресії, адже воно виступає фазою його ескалації. В. Красіков вважає, що насилля не існує поза агресією, і навпаки [4, с. 19]. Але, на нашу думку, ця думка потребує більш змістовного доведення, оскільки вона не враховує раціональні форми насилля (напр., компетентне), які не лише не потребують агресії, а переважно заперечують її застосування. Агресія постає засобом досягнення мети і передбачає підкорення об'єкта. Незважаючи на деструктивний характер агресії,

дія якої детермінована системою стримувань, запобігань і протидії їй, закріплених в моралі, юридичних нормах, агресія може бути єдиною адекватною моделлю як для подолання перешкод на життєвому шляху особи, так і для соціальних змін та, навіть, трансформацій загалом.

Передумовою насилля є сила, яка діє як насилля лише за певних умов [16, с. 18]. Актуалізується питання про співвідношення насилля і сили. Власне, етимологія слова «насилля» як в українській, так і багатьох слов'янських мовах, наголошує на його походження від «сили», «міці», «могутності». Насилля, відтак, розумілося як те, що здійснюється із значним застосуванням сили (над силу), викликає перенапруження. Щоправда в українській мові до цього слова є контекстуальний синонім «гвалт», запозичений з німецької – від «Gewalt». У більшості європейських мов термін «насилля» походить від латинського «violentia», яке позначало «нешадність», «буйство», «нестримність», «жорстокість». У арабській мові поняття «насилля» близьке до понять «жорстокість», «строгість», «груба поведінка», у турецькій – «твердість», «жорсткість». Такий етимологічний екскурс дозволяє стверджувати про якісно різні підходи до розуміння понять «сила» та «насилля». Перше виражає об'єктивну реальність, величину, що визначає напрям і межі дії людини, спрямованої на перетворення дійсності. А друге є поняттям другого порядку, яке визначає характер діяльності індивідів у суспільстві, який фіксує грань «необхідного» та «небажаного». «Необхідне» – найбільш ефективне або безальтернативне рішення щодо вчинення / невчинення конкретних дій. Як зазначають М. Кріст та К. Гудеус, розрізнення понять «насилля» і «сила» дозволяє при визначенні першого фокусуватися на дії, реалізованій акторами в конкретній ситуації діяльності, яка наносить фізичну чи психічну шкоду, враховуючи, що суб'єкти насилля прагнуть її уникнути взагалі. Це пояснюється тим, що насиллю «для того, щоб трансформуватися у силу як владу вона (дія) не повинна реалізовуватися – достатньо простих погроз» [14, с. 4]. Наявність численних спроб в історії філософії пояснити необхідність насилля та виправдати його здійснення (зокрема відмовою від частини в ім'я цілого, принесенням жертви заради майбутнього, визнанням способом боротьби з насиллям за принципом «мета виправдовує засоби», способом реалізації справедливості у формі легітимного насилля, визначенням його історичним діянням та необхідної форми висхідного розвитку суспільства), представлених у працях Платона, Августина Аврелія, Фоми Аквінського, Г. Гроція, Т. Гоббса, І. Канта, Г. Гегеля, К. Маркса, Д. Дьюї, Л. Троцького та ін., доводить, що цей принцип є ключовим при прийнятті конкретного рішення, в т.ч. тих, які мають соціальний характер. «Небажане» розуміється як зафіксована у соціальних нормах пряма чи непряма заборона на вчинення певних дій, які загрожують свободі волі індивіда. Але особливою насилля є відмінність від інших форм суспільного примусу жорстокістю, властивою для природної боротьби за існування, і водночас відмінність від природної агресивності апеляцією до понять блага та справедливості [10, с. 14]. Такий підхід дозволяє нам уникнути зазначених «пасток», особливо «пастки моралізування». Насиллям у суспільній свідомості позначаються дії, діяльність індивідів, груп, спільнот, спрямовані на підтримання соціальних порядків чи на їх зміну. Специфічною рисою насилля є

визнання суспільством необхідності його застосування при одночасному запереченні його як загрози свободі. Застосування насилля може ґрунтуватися на агресивній поведінці суб'єктів, що здатне, у свою чергу, вивести його за межі раціонального осмислення та контролю. Одним із основних суб'єктів насилля виступає влада. Е. Тоффлер визначав насилля разом із багатством і знанням атрибутом влади, вказуючи, що «влада ... народжується насиллям [11, с. 33]. Це пояснюється наявністю додаткових конотацій в понятті «насилля», які наближають його до поняття «влада». Це, наприклад, простежується в німецькій та фінській мовах. Але при цьому насилля здатне виходити за межі існуючої правової системи суспільства, руйнувати її та встановлювати нову. Інструментальний характер владного насилля полягає не стільки у застосуванні силових методів впливу на об'єкти, скільки у загрозі її застосування, тобто примусі.

Отже, насилля є суспільним відношенням, в якому одні індивіди чи соціальні групи та класи застосовують до інших примус, спрямовуючи на їх волю, завдаючи фізичної, психічної чи моральної шкоди іншій особі шляхом застосування сили чи погрози її застосування з метою спонукати об'єкта впливу до визначеної поведінки, до певних дій і стигматизований суспільством як «необхідне» та водночас «небажане» застосування сили.

Як зазначалося, атрибутами насилля є примус, соціальна стигматизація, нанесення фізичної, психічної чи / та моральної шкоди, аналіз яких є у перспективі наших подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Геополітичний словник: навч. посіб. / [кол. авт.: Саух П. Ю., Бутковська Н. Ю., Герасимчук А. А. та ін.]; за заг. ред. проф. П. Ю. Сауха. – К.: «МП Леся», 2010. – 327 с.
2. Денисов В. В. Соціологія насилля: критика сучасних буржуазних концепцій / В. В. Денисов. – М.: Политиздат, 1975. – 214 с.
3. Денисов В. В. Філософія насилля / В. В. Денисов // Філософія і общество. – 2008. – №1. – С.39–56.
4. Красиков В. І. Насиліе в еволюції, історії і сучасному общество. Очерки / В. І. Красиков. – М.: Водолей, 2010. – 198 с.
5. Нестеренко В. Насильство В. Нестеренко // Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова). – К.: Абрис, 2002. – С.408. – (Бібліотека Державного фонду фундаментальних досліджень).
6. Остроухов В. Насилля як предмет філософських рефлексій / Володимир Остроухов. – К.: Український Центр духовної культури, 2000. – 92 с.
7. Плимак Е. Насиліе / Е. Плимак // Філософская энциклопедия / Гл. ред. Ф. В. Константинов. – М.: Советская энциклопедия, 1964. – Т.3. Коммунизм – Наука. – С.551–555.
8. Слюсар В. Особливості використання субстанційного підходу в наукових дослідженнях / Вадим Слюсар // Українська поліоністика. – 2014. – Вип.11. – С.186–193.
9. Слюсар В. М. Поняття «агресія» у предметному полі соціальної філософії в контексті дослідження проблем насилля / Слюсар В. М. // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки / Гол. ред. В. С. Пазенок. – К.: КУТЕП, 2014. – Вип.18. – С.68–79.
10. Степанянц М. Т. Насиліе // Новая философская энциклопедия: В 4 т. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн. фонд; Научно-ред. совет: предс. В. С. Степин, заместители предс. А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. – М.: Мысль, 2010. – Т. III. – 2010. – С.14–16.
11. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 669 с.
12. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. [2 вид., переробл. і допов.]. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
13. Шморгун А. А. Соотношение сущности и явления в домарксистской социологии / А. А. Шморгун, И. В. Бойченко

// Сущность и явление / В. В. Кизима [и др.]; АН УССР. Кафедра философии. – К.: Наукова думка, 1987. – С.138–150. – (Материалистическая диалектика).

14. Christ M. Gewalt – Begriffe und Forschungsprogramme / Michaela Christ, Christian Gudehus // Gewalt. Ein interdisziplinäres Handbuch / Christian Gudehus, Michaela Christ (Hrsg.). – Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2013. – S.1–16.

15. Hagan J. Gewalt. Zu den Schwierigkeiten einer systematischen internationalen Bestandsaufnahme / Wilhelm Heitmeyer, John Hagan // Hagan J. Internationales Handbuch der Gewaltforschung / Wilhelm Heitmeyer, John Hagan (Hrsg.). – Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2002. – 1587 s.

16. Hofmeister H. Der Wille zum Krieg oder Die Ohnmacht der Politik. Ein philosophisch-politischer Traktat / H. Hofmeister. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2001. – 160 s.

17. Wahl K. Aggression und Gewalt ein biologischer, psychologischer und sozialwissenschaftlicher Überblick / Klaus Wahl. – Heidelberg: Spektrum Akademischer Verlag, 2009. – 201 s.

References

1. Neopolitychni slovnyk: navch. posib. / [kol. avt.: Saukh P. Yu., Butkovska N. Yu., Herasymchuk A. A. ta in.]; za zah. red. prof. P. Yu. Saukha. – K.: «MP Lesia», 2010. – 327 s.

2. Denisov V. V. Sotsiologiya nasiliya: kritika sovremennykh burzhuznykh kontseptsii / V. V. Denisov. – M.: Politizdat, 1975. – 214 s.

3. Denisov V. V. Filozofiya nasiliya / V. V. Denisov // Filozofiya i obschestvo. – 2008. – №1. – S.39–56.

4. Krasikov V. I. Nasilie v evolyutsii, istorii i sovremenom obschestve. Ocherki / V. I. Krasikov. – M.: Vodoley, 2010. – 198 s.

5. Nesterenko V. Nasylstvo V. Nesterenko // Filozofskyi entsyklopedychnyi slovnyk / NAN Ukrainy, In-t filozofii im. H. S. Skorodny; redkol.: V. I. Shynkaruk (holova). – K.: Abrys, 2002. – S.408. – (Biblioteka Derzhavnoho fondu fundamentalnykh doslidzhen).

6. Ostroukhov V. Nasyllia yak predmet filozofskykh refleksii / Volodymyr Ostroukhov. – K.: Ukrainyskyi Tsentr dukhovnoyi kultury, 2000. – 92 s.

7. Plimak Ye. Nasilie / Ye. Plimak // Filozofskaya entsiklopediya / Gl. red. F. V. Konstantinov. – M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1964. – T.3. Kommunizm – Nauka. – 1964. – S.551–555.

8. Sliusar V. Osoblyvosti vykorystannia substantsiinoho pidkhotu v naukovykh doslidzhenniakh / Vadym Sliusar // Ukrainka polonistyka. – 2014. – Vyp.11. – S.186–193.

9. Sliusar V. M. Poniattia «ahresiiia» u predmetnomu poli sotsialnoi filozofii v konteksti doslidzhennia problem nasyllia / Sliusar V. M. // Naukovi zapysky Kyivskoho universytetu turyzmu, ekonomiky i prava. Serii: filozofski nauky / Hol. red. V. S. Pazenok. – K.: KUTEP, 2014. – Vyp.18. – S.68–79.

10. Stepanyants M. T. Nasilie // Novaya filozofskaya entsiklopediya: V 4 t. / In-t filozofii RAN, Nats. obsch.-nauchn. fond; Nauchno-red. sovet: preds. V. S. Stepin, zamestiteli preds. A. A. Guseynov, G. Yu. Semigin, uch. sekr. A. P. Ogurtsov. – M.: Myisl, 2010. – T. III. – 2010. – S.14–16.

11. Toffler E. Metamorfozyi vlasti / E. Toffler. – M.: OOO «Izdatelstvo ACT», 2003. – 669 s.

12. Filozofskyi slovnyk / Za red. V. I. Shynkaruka. [2 vyd., pererobl. i dopov.]. – K.: Holov. red. URE, 1986. – 800 s.

13. Shmorgun A. A. Sootnoshenie suschnosti i yavleniya v domarksistkoy sotsiologii / A. A. Shmorgun, I. V. Boychenko // Suschnost i yavlenie / V. V. Kizima [i dr.]; AN USSR. Kafedra filozofii. – K.: Naukova dumka, 1987. – S.138–150. – (Materialisticheskaya dialektika).

14. Christ M. Gewalt – Begriffe und Forschungsprogramme / Michaela Christ, Christian Gudehus // Gewalt. Ein interdisziplinäres Handbuch / Christian Gudehus, Michaela Christ (Hrsg.). – Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2013. – S.1–16.

15. Hagan J. Gewalt. Zu den Schwierigkeiten einer systematischen internationalen Bestandsaufnahme / Wilhelm Heitmeyer, John Hagan // Hagan J. Internationales Handbuch der Gewaltforschung / Wilhelm Heitmeyer, John Hagan (Hrsg.). – Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2002. – 1587 s.

16. Hofmeister H. Der Wille zum Krieg oder Die Ohnmacht der Politik. Ein philosophisch-politischer Traktat / H. Hofmeister. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2001. – 160 s.

17. Wahl K. Aggression und Gewalt ein biologischer, psychologischer und sozialwissenschaftlicher Überblick / Klaus Wahl. – Heidelberg: Spektrum Akademischer Verlag, 2009. – 201 s.

Sliusar V. M., PhD. in Philosophy, Associate Professor, doctoral student of Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine, Zhytomyr), vadniks1@ukr.net

Some remarks to the definition of concept of «violence»: social and philosophical aspect

In the article we set the goal to consider different aspects of the definition of «violence», which is carried out in the objective field of social philosophy. We paid attention to «trap», in which can go discussions on the definition of «violence»: traps of another interpretation scandalization, inflation, moralizing, standardization, biofobia, transpersonal, reducing trap. For correctly interpreting of the term «violence» it is used in the article substantial approach. Determined that violence is a social relation in which some individuals or social groups and classes apply to other coercion. Feature of violence is its focus on the object's willing and task or threat of physical, mental or moral harm. Prerequisite of violence is the force, which acts and stylmatyses in the public consciousness as violence only under certain conditions. Violence is the term of the second order, which determines the character of activity of individuals in society, which fixes the line of «necessary» and «undesirable».

Keywords: violence, force, aggression, coercion, substantive approach.

Слюсар В. Н., кандидат философских наук, доцент, докторант, Житомирский государственный университет им. Ивана Франко (Украина, Житомир), vadniks1@ukr.net

Некоторые замечания к определению понятия «насилие»: социально-философский аспект

Поставлена цель: рассмотреть различные аспекты определения понятия «насилие», осуществляемого в предметном поле социальной философии. Указано на «ловушки», в которые могут заходить дискуссии относительно определения понятия «насилие»: ловушки иного толкования, скандализации, инфляции, морализаторства, нормализации, биофобии, сверхличностного, редукционная ловушка. Для трактовки понятия «насилие» в статье применен субстанциальный подход. Определено, что насилие является общественным отношением, в котором одни индивиды или социальные группы и классы применяют к другим принуждение. Особенностью насилия является его направленность на волю объекта и нанесение или угроза нанесения физического, психического или морального вреда. Причиной насилия является сила, действующая и стигматизирующая в общественном сознании как насилие только при определенных условиях. Насилие – понятие второго порядка, которое определяет характер деятельности индивидов в обществе, фиксируя грань «необходимого» и «нежелательного».

Ключевые слова: насилие, сила, агрессия, принуждение, субстанциальный подход.

* * *

УДК 291.2

Солонько Л. А.,
кандидат філософських наук, старший науковий співробітник, Інститут філософії НАН України (Україна, Київ), ritmris@mail.ru

ПРО ЛОКАЛЬНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РЕЛІГІЙНИХ КОНЦЕПЦІЙ СПАСІННЯ

Розглянуто проблему особистого спасіння людини як основоположну проблему сучасних релігійних систем. Авторська увага сфокусована на механізмах компенсації втрати сакрального та подолання страху смерті. Розкрито особливості ціннісного ядра ідеологій та його базові складові, до яких відносяться різні типи цінностей. Встановлено зв'язок між образними та дискурсивними формами існування ідеологій, співвіднесеними зі структурою людської психіки. Виявлено причини ототожнення абсолюту та особистісного бога, властиві людству на ранніх етапах формування діяльної свідомості. Проаналізовано інтуїції буття, які лежать в основі людської культури, зокрема інтуїцію безмежного потоку, що дозволяє людині відчути себе всередині всього стущого. Описано фундаментальні рівні «досвіду білого світла» як передумови формування уявлень про абсолют. Обґрунтовано доцільність апофатичної настанови стосовно буттєвого досвіду, яка враховує принципову непізнаваність буття.

Ключові слова: спасіння, цінності, абсолют, буття, буттєвий досвід, діяльна свідомість.

Актуальність дослідження проблеми особистого спасіння як основоположної проблеми сучасних релігій обумовлена тим, що нинішня ситуація в науці та культурі створює унікальну можливість для проведення мисленнєвого експерименту над відношенням людини до бога. Якщо космогонічні уявлення, які розвиває сучасна фізика, є достовірними, з гіпотези про мультиверсум випливає висновок про те, що в ньому неминуче існують

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Барановський О. А. Соціальна мотивація гайдамацьких походів запорожців у часи Нової Січі	7
Животівська Д. М. Просвітницька діяльність фізико-математичних товариств України другої половини XIX – початку XX століття	9
Березовська В. В. Дунайські князівства на шляху до незалежності: невдалі спроби 1856–1857 рр.	13
Андрейків Х. В. Характеристика традиційного ткацтва і кравецтва бойків (друга половина XIX – середина XX століття)	16
Мищак І. М. Проблемні аспекти формування Українського війська на початковому етапі Української революції (весна – літо 1917 року)	20
Гайсенюк В. В. Московофільський рух в Галичині та на Буковині в період другої російської окупації краю (1916–1917 рр.)	24
Авхутська С. О. Вільнокозацький рух за доби Гетьманату П. Скоропадського: спроби відродження та причини невдач	28
Проценко В. В. Освітнянська профспілка УСРР в середині 1920-х рр.: становище, завдання, проблеми (за матеріалами Першого всеукраїнського вчительського з'їзду в Харкові)	31
Малеончук Г. О. Етносоціальні та демографічні процеси в Луцьку в 1919–1939 рр.	36
Калкутїна Н. В. Агентурно-оперативна робота в таборах НКВС (МВС) для військовополонених (на прикладі Південної України)	40
Гілязетдінов Р. Н. З історії заснування та діяльності Одеського крайового сільськогосподарського музею імені професора К. А. Тимирязєва	43
Ващенко С. В. Внесок конструкторських колективів доби Другої світової війни у відбудову народного господарства УРСР: історіографія питання	46
Гай-Нижник П. П. Українська держава: історична доконаність і розвіяна паралельна дійсність (Акт 30 червня та революційне державотворення під проводом ОУН(р) у 1941–1942 рр. як вияв національного чину та символ суверенних прагнень українського народу)	49
Красніцька Г. М. Україна під час Другої світової та Великої Вітчизняної воєн	65
Полуда В. А. Статус військовополонених в нацистських таборах на території рейхскомісаріату «Україна» та в зоні військової окупації	67
Бей Р. В. Лабораторія машинобудування і проблем сільськогосподарської механіки АН УРСР (1945–1956)	71
Савченко І. В. Дитяча міська повсякденність в містах південно-східної України другої половини 50-х – першій половині 60-х рр. XX ст. за усно історичними джерелами	74
Лук'яненко О. В. На межі раціонального та трансцендентного: освітньо зорієнтоване дозвілля та віра у педагогічних інститутах УРСР доби «відлиги» (Ч. 2)	76
Рискаль М. О. Внесок Київського заводу обчислювальних та керуючих машин у розвиток народного господарства Української РСР у 1971–1975 рр.	80
Бородай І. С. Становлення теорії криоконсервації сім'я сільськогосподарських тварин	82
Гмиря А. О. Реалізація центральними органами управління України державної економічної стратегії (2000–2014 рр.)	84
Головко О. М. Виноградарство на подільському узбережжі Дністра: регіональна специфіка та українсько-молдовські господарські контакти	89
Павленко С. Ф. Візуальні джерела в сучасних історичних студіях: проблеми дослідження та інтерпретації	95
Тарасенко О. О. Професор Володимир Антонович у спогадах учнів	99
Демченко В. О., Незліна О. А. Наукові досягнення вченого Івана Олексійовича Вишнеградського в створенні теорії стійкості	105
Дорошенко В. С. Історіографія концептуальних підходів до розробки проблеми державного управління (історичний контекст)	107
Полівак М. А. Зоотехнічна наукова школа І. В. Бельговського – П. Д. Пшеничного	111
Рудюк А. В. Символ Архангела Михаїла в міській геральдиці України	114
Камакин М. В. Снижение цен на нефть как внешний фактор в процессе дезинтеграции СССР (Падіння цін на нафту як зовнішній фактор процесу дезинтеграції СРСР)	117
Шевченко О. Т. Історичний аналіз розвитку класичного анархізму XIX – початку XX ст.	121
Золотарьов В. С. Діяльність партії кадетів під час Першої світової війни	124
Заплетнюк О. А. Царська влада в Єгипті та фіванське жрецтво в період XVIII династії	127
Магдич О. Р. Конфлікт між королівською владою та католицькою церквою у Польщі у 1078–1079 рр.	130
Примаченко І. О. Ключові питання Фолклендської війни 1982 року за документами Фондації Маргарет Тетчер	135
Неприцький О. А. Рік Польщі у Великій Британії (травень 2009 – червень 2010) в контексті формування національного бренду	139
Петренко К. А. Роль Німеччини у Боснійській війні (1992–1995 рр.)	141
Шапиро А. С. Шоа в пам'яті Діаспори. Исследование исторической памяти Холокоста среди студентов программы Маса-Ариэль (Шоа в пам'яті Діаспори. Дослідження історичної пам'яті Голокосту серед студентів програми Маса-Аріель)	146
Алауддин А. И. Значение топонимов в изучении средневековой истории Иреванской провинции и Восточной Анатолии (Значення топонімів у вивченні середньовічної історії Іреванської провінції та Східної Анатолії)	152
Veliev A. A. Caucasus Islamic Army in the Turkish press (1918–1920 years) (Кавказька Ісламська Армія в Турецькій пресі (1918–1920 роки))	156
Гладченко С. В. Гендерний аналіз в структурах органів влади (на прикладі Тунісу)	158

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Видриган М. В. Нове аристотелівське бачення волі і свободи в античній філософії	162
Драпогуз В. П. Сценарій майбутнього цивілізації в концепціях С. Гантінгтона і І. Валлерстайна	165
Масаев М. В. Фридрих фон Хайек: свобода, демократія, капіталізм (філософсько-історичний аналіз) (Фрідріх фон Хайек: свобода, демократія, капіталізм (філософсько-історичний аналіз))	169
Матвієнко І. С. Природа людини та екзистенція у філософських роздумах С. К'єркегора	172
Мелешук А. А. Історія як процес органічного розвитку людства в історіософії Володимира Соловйова	174
Невмержицька О. М. Аксиологічні погляди та естетичні категорії у творчості Олексія Федоровича Лосєва	177
Петрук Я. В. Походження та становище людини в поглядах Гавриїла Костельника	180
Савицька І. М., Купрейчук Ж. А. Філософія свободи Т. Шевченка крізь призму сьогодення	185
Яручик А. И. Опыт познания человека в философии М. Монтеня (Досвід пізнання людини у філософії М. Монтеня)	188
Селищева Д. В. Разомкнутость Dasein als Mitsein у философии Мартина Гайдеггера (Розімкнутість Dasein als Mitsein у філософії Мартіна Гайдеггера)	191
Петрушко Л. А. Обставини печалі та плачу в тексті Києво-Печерського Патерика	194

Яковенко А. І. Двовір'я: сутність діалектики християнства і язичництва періоду Київської Русі	197
Дьоміна О. В. Історична поетика кіно Д. Бордвела	200
Єгулов М. В. Текст ідентичності в контексті соціалізації: лінії смислової напруги	203
Козачинська В. В. Екзистенційні грані суб'єктивності: свобода осмисленого «стояння у ніщо»	207
Бабина Т. Г. Ментальні полюси соціокультурних трансформацій	211
Бойко А. О. Фактор маси і його кумулятивний ефект в сучасному суспільстві	215
Герасименко М. В. Детермінанти змістовної динаміки ідеї	218
Смельяненко С. О. Перехідність та маргінальність в добу глобалізації	222
Зубов В. О. Кроскультурні стилеві характеристики життєдіяльності сучасної людини	226
Олексенко Р. І. Філософія розвитку інформаційного суспільства в епоху глобалізації	230
Стецюра К. О. Медіа картина світу як матриця конструювання особистості в інформаційному суспільстві	232
Мамедова А. М. Место и роль юридической ответственности в демократическом гражданском обществе (Місце і роль юридичної відповідальності в демократичному громадянському суспільстві)	237
Сковронський Б. В. Феноменологія художнього образу	241
Слюсар В. М. Деякі зауваження до визначення поняття «насилля»: соціально-філософський аспект	245
Солонько Л. А. Про локальні інтерпретації релігійних концепцій спасіння	248
Терепицький С. О. Явище футурології в контексті проблем соціальної філософії	252
Фіалко Н. А. Змістовні акценти гуманітарної парадигми	256
Халіман М. А. Світоглядне протистояння: атрибути та форми	261
Береза В. О. Довіра до влади як показник політичної соціалізації особистості	265
Ягодзінський С. М. Стратегії реалізації соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж	268
Казак Є. О. Переосмислення засад історичного матеріалізму у філософії постмарксизму	271
Горбова І. О. Соціальна роль української інтелігенції у сучасних трансформаційних умовах	275
Наседкіна О. О. Світоглядні настанови казки: філософська рефлексія	278
Кривега Л. Д., Сухарева Е. В. Мировой туризм: тенденції розвитку (Світовий туризм: тенденції розвитку)	283
Ніколайчук Г. Г. Теоретичні аспекти дослідження взаємозв'язку спорту і політики	285
Завальнюк О. В. Колективістська природа спорту	289
Приймак Д. Й. Домодерні, модерні та постмодерні форми глобалізації культури в контексті туристичної діяльності	292
Рябченко В. І. Гуманістичний вимір монополюного аграрного бізнесу в Україні: світоглядно-компетентнісний аспект	296
Фатхутдінова І. Роль державної сімейної політики в зміцненні інституту української родини	302
Чугай О. М. Корпоративна культура та соціальна відповідальність у соціокультурному вимірі економіки	306
Гоцалюк А. А. Вплив суспільних чинників на еволюцію різдвяно-новорічних обрядів Гуцульщини	310
Буяк Б. Б. Світоглядно-філософський аналіз студентського лідерства	313
Опанасюк Ю. І. Людський капітал – основний фактор впровадження освітніх інновацій	316
Антіфеева Х. Проблема гендерної рівності і нерівності в культурно-освітньому просторі: філософський аналіз	318
Кубко В. П. Формування гендерної культури студентів вищих навчальних закладів	321
Гуменюк А. М. Підручник як один із засобів становлення нелінійного мислення майбутнього педагога в умовах модернізації вищої педагогічної освіти	325
Кузін М. С. Поза-культурні виміри ліберальної освіти	329
Новіцька Т. В. Філософський аналіз деяких проблем трансформації системи фізико-математичної, природничої освіти в контексті змін освітньої парадигми	332
Троїцька О. М. Філософсько-освітній вимір можливостей та потенціалу «полікультурності»	336

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Григор О. О. Проблеми досягнення консенсусу між державою і суспільством на підставі терпимості й толерантності	340
Макаренко Б. Духовні детермінанти активізації політичної участі особистості	345
Валюшко І. О. Алармистські аспекти теорій інформаційного суспільства	349
Король А. Інформаційні стандарти в сучасній системі міжнародних зносин	352
Лаврук Т. П. Асиметрія сучасного світопорядку: фактори об'єктивації	356
Славіна О. В. Технологія роботи з символом: умови, етапи, наслідки	360
Веденєв В. О. Інтерпретації культури як стилю політичної поведінки суб'єкта політичного процесу	364
Краснополська Т. М. Співвідношення понять «паритетна демократія» та «гендерна демократія»	368
Аксельрод Р. Б. Конфліктологічна культура управлінської еліти як чинник компетентного прийняття політичних рішень	371
Далаявська Т. П. Політико-правова колізія як підстава для визнання/невизнання нових держав/державоподібних утворень	375
Каміль Сигідус. Українська криза в контексті концепції зіткнення цивілізацій Самуеля Ф. Хантінгтона	377
Маркітантов В. Ю. Функції політичної еліти: виклики сучасної України	383
Дашевська О. В. Геополітичні наслідки циклічності політичних криз в Україні	386
Гоцуляк В. М. Формування правових засад політичного лобізму в Україні	391
Наконечний М. В. Проблема регіоналізованої ідентичності Донбасу в контексті національної ідентичності України та реінтеграції регіону	394
Кацуба М. О. Художнє кіно як мас медіа: особливості впливу на політичні процеси	398
Ключник Р. М. Вища освіта в умовах політичної кризи: функціональні особливості	402
Шеремета О. М. Українсько-польські стосунки у Галичині та політика австрійського уряду кінця XIX – початку XX ст.	406
Бадер А. В. Місце та роль студентської молоді в політичній системі СРСР у середині 1950–х – середині 1980–х рр. (на матеріалах Донбасу)	408
Вонсович О. С. Європейський та євроатлантичний напрями подальшого розвитку системи безпеки в Європі	413
Білоконь А. О. Політичний архів зовнішньополітичного відомства Німеччини про німецько-японські відносини 30–х рр. XX століття	416
Карадемир Г. С. Экономические интересы Турции на Южном Кавказе (Економічні інтереси Туреччини на Південному Кавказі)	419
Озен М. А. Тактика і стратегія Запада, Турції і Росії на території Южного Кавказу (Тактика і стратегія Заходу, Туреччини і Росії на території Південного Кавказу)	421

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Масаєв М. В. Анатомия и физиология культурной антропологии (Анатомія та фізіологія культурної антропології). Рецензія на: Введение в культурную антропологию: учеб. для вузов / О. А. Габриелян, А. В. Швецова, Е. В. Донская, Е. Б. Ильянович, А. А. Коноплева, Н. Н. Кузьмин, А. Ю. Микитинец, О. И. Микитинец, М. В. Сомов. – Симферополь: Издательство «ЧП Предприятие Феникс», 2014. – 298 с.	424
--	-----